

Steve Fenton

Ethnicity: Racism, Class and Culture

London: Macmillan, 1999., XII, 260 str.

Kako se može vidjeti iz porasta broja radova o etničkome, odnosno o etničnosti, ta je problematika sve važniji predmet razmatranja u okviru društvenih i humanističkih znanosti. U posljednjih nekoliko godina pojavljuju se i knjige kojima se etničko nastoji obuhvatiti i problemski i pregledno i sustavno. Od takvih valja istaknuti, primjerice, knjigu Philippea Poutignata i Jocelyne Streiff-Fenart *Théories de l'ethnicité* (Paris, PUF, 1995), knjigu (zbornik), što su je priredili John Hutchinson i Anthony D. Smith, *Ethnicity* (Oxford, Oxford University Press, 1996), te knjigu Richarda Jenkinsa *Rethinking Ethnicity* (London, Sage, 1997).

U knjizi *Ethnicity: Racism, Class and Culture* Steve Fenton pojmu etničnosti nastoji pristupiti sociologijski. Drži da je, povijesno, poteškoća s pojmom etničnosti bila zbog njegova uglavnom antropologijskog podrijetla i to što se činilo da je usredotočen na pojam kulture. Nasuprot tome insistira na kontekstualiziranju etničnosti, smješta proučavanje etničnosti u gospodarski i politički kontekst unutar kojih se odvijaju etnički procesi. Zalažući se za tvrdnju da je opasno vidjeti etničnost i etničke skupine kao pojave koje su svugdje iste, autor se posvetio definiranju karakterističnih konteksta etničnosti.

U uvodu naslovljenom »Konceptualiziranje etničnosti« predstavljene su glavne teme koje se protežu cijelom knjigom: razlika između pojmova rase/rasnoga i etničkoga, diskurs rase i diskurs etničnosti; ideja o društveno konstruiranoj etničnosti i o etničnosti društveno utemeljenoj u kulturi, podrijetlu i jeziku; etničnost u svojim globalnim i lokalnim te mikrodrštvenim i makrodrštvenim oblicima; pristupanje etničnosti kao istovremeno materijalnoj i simboličkoj (pojavi); skica tvrdnje da etničke skupine i etničke

identitete valja vidjeti unutar njihovih političkih i gospodarskih konteksta.

Pojmovi »rase« i »etničkoga« nisu samo pojmovi unutar diskursa društvenih znanosti već i uobičajeni pojmovi u svakodnevnoj konverzaciji i tisku. Fenton drži da njihova upotreba u svakodnevnom govoru ne upućuje izravno ni na koju analitičku razliku jer se često naizmjenično rabe. Ipak povijesna upotreba i nasljeđe sada diskreditiranih teorija podjele čovječanstva na različite »tipove« povezuju pojam »rase« s tjelesnim ili vidljivim razlikama, i eksplicitno ili implicitno uvode ideju da su populacije koje su obilježene specifičnim izgledom i biološki različite. Nasuprot tome, pojam »etničkoga« ili »etničke skupine« rabi se prvenstveno u kontekstu kulturne razlike, pri čemu je kulturna razlika prije svega povezana sa stvarnim ili uobičajeno percipiranim zajedničkim podrijetlom, jezičnim označiteljima ili nacionalnim ili regionalnim podrijetlom. Dvije ključne tvrdnje ove knjige jesu da je pojam »etničkoga« analitički upotrebljiviji u sociologiji jer nije opterećen poviješću konotacija s diskreditiranim znanostu i zlonamjernim djelovanjem na isti način kao i pojam »rase« te da diskurs u kojem je prisutna ideja »rase« ostaje moćna osobina zdravorazumskog mišljenja i uređivanja društvenih odnosa.

U prvom poglavlju pod naslovom »Etničnost i moderni svijet: povijesne putanje« autor kaže da postoje tri ključne povijesne putanje (*trajectories*) unutar kojih su se pojavila etnička oblikovanja u modernom svijetu: ropstvo i njegove posljedice, kolonijalizam i postkolonijalni društveni poredak i oblikovanje modernih nacija-država. Unutar toga definira, prema Thomasu Eriksenu, pet tipova etničnosti, konkretnije pet tipova etničkih skupina: urbane manjine, protonacije, etničke skupine u pluralnim društvima, indigene manjine i manjine nakon razdoblja ropstva. Govori o ekonomskim i političkim kontekstima koji su zajednički etničkim skupinama i njihovim razdjelnicama. Ukratko, Fenton smatra da su se urbane manjine, etničke skupine u pluralnim društvima i postrobov-

ske manjine pojavile u kontekstu radnih migracija, a da njihove međusobne razlike idu od slobodnog kretanja jednih, preko različitih stupnjeva prisile sve do neslobodnog kretanja drugih. Među protonacijama pak kao središnji problem vidi politički, a među indigenim narodima postojanje vodećih i ekonomskih i političkih interesa – ekonomske marginalizacije, izvlašćivanja i političke autonomije. Daje primjere pojedinih skupina (Britanija, Malezija, Havaji, Amerikanci afričkog podrijetla).

Glavni okvir poglavlja »Etničnost i rasizam« jest autorovo propitivanje pojma rasizma i diskursa »rase« te izlaganje podataka o modernim obilježjima i modernim izvorima rasizma. Znanosti i kršćanstvu kao izvoru ideja o univerzalnoj ljudskoj vrsti i o »prirodnoj« razlici pripisuje vitalnu ulogu u zapadnoj percepciji »drugih« jer su ta dva sustava imala središnju ulogu u društvenoj i filozofskoj misli zapadnog svijeta.

U poglavlju »Topla i hladna etničnost: teorije o podrijetlu i intenzitetu« Fenton diskutira o dvjema ključnim točkama rasprave unutar sociologije etničnosti proizišlim iz teorijskog propitivanja etničnosti. Jedna je primordijalna dimenzija etničke povezanosti, a druga situacijska i instrumentalna. Etničnost se s jedne strane opisuje kao »proračunata«, a s druge kao strastvena i »iracionalna«. Središnja točka rasprave jest pitanje oslabljuju li primordijalni identiteti i svladavaju li građanske veze u modernim državama, osobito novim državama. Autor zastupa mišljenje da primordijalne veze mogu biti jake tamo gdje su građanske slabe. Nestabilna, čak »kolaborirajuća« država, prema njegovu mišljenju, ustupa mjesto primordijalnim identitetima.

U četvrtom (»Rasizacija i etničnost u gospodarskom kontekstu«) i petom poglavlju (»Klasne strukture, etnička oblikovanja: Malezija, Havaji, Britanija«) autor se koncentrirao na gospodarske i klasne kontekste. U šestom (»Politika i etničnost«) i sedmom poglavlju (»Politike etničnosti: Havaji, Britanija, kontinentalna Europa«) bavi se prije svega političkim kontekstima, osobito kul-

turnim i politikama etničkog identiteta. Sva ta četiri poglavlja temelje se na povijesnim slučajevima SAD-a (postrobovsko društvo), Malezije (pluralni postkolonijalni društveni poredak), Britanije (postkolonijalno kolonizatorsko društvo koje prima migrante iz svojih bivših kolonija) i Havaja (primjer izvlašćivanja domaćeg stanovništva).

Zaključnim poglavljem, »Etničnost, rasizam i društvena teorija«, Fenton postavlja središnje pitanje u sociologiji etničnosti – može li se govoriti o ponovnom oživljavanju etničnosti u modernom društvu te zaključuje da je sveprisutna moć etničnosti preuveličana. Smatra, primjerice, da se pojavljivanje nacionalizama, etnonacionalizama i oblika rasizma prilikom pada komunizma ne može objasniti na zadovoljavajući način niti tezom o ponovnom buđenju potisnutih identiteta niti argumentom da su se u trenutku prelaska na kapitalizam pojavili svi grijesi kapitalističkog oblika uključujući i rasizam. Neke od glavnih uzroka etnonacionalizma u bivšim socijalističkim zemljama, kaže, valja prije povezati s političkim nego s ekonomskim procesima. Narodi su pokušali pronaći zaštitu unutar onog državnog okvira koji im je obećavao najviše sigurnosti, a koju bivša zemlja nije više mogla ili nikada i nije uspijevala pružiti. Pri iznošenju tih teza apostrofirao je slučaj bivše Jugoslavije.

Najposlije, prema autorovu mišljenju produktivnije je prebaciti težište raspravljane tematike na etničnost nego na »rasu« jer se time naglasak stavlja na stvarni potencijal ljudi i naroda da se istovremeno odrede kao međusobno različiti, ali i da utvrde međusobne sličnosti. Ako se etničnost može konstruirati, onda se, smatra Fenton, može i dekonstruirati i rekonstruirati. Knjigu zaključuje mišlju da ako se opstojnost etničnosti sastoji od potvrda univerzalnoga ljudskog dostojanstva, a ne od ubojite definicije o bezvrijednosti drugih, onda etničnost nudi nadu, a ne očajanje.

Još jedna knjiga koja se bavi pojmovima, koja teoretski propituje prepoznatljivije točke u okviru sociološkog pristupa etničnosti (primjerice, primordijalnu dimenziju nasuprot si-

tuacijskoj i instrumentalnoj), izazovna je po tome što razmatranu tematiku nastoji dosljedno zahvatiti u okviru konkretnih društveno-povijesnih kulturnih, političkih i ekonomskih konteksta, te kao odnos i proces.

Josip Kumpes

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb
e-mail: jkumpes@inet.hr*

Robert H. Binstock i Linda K. George (ur.)

Handbook of Aging and the Social Science

San Diego: Academic Press, 2001., 5. prošireno izd., 513 str.

Handbook of Aging and the Social Science (Priručnik o starenju i društvenim znanostima) zajedno s *Handbook of the Biology of Aging* i *Handbook of the Psychology of Aging* dio je serije priručnika o starenju. Serija se nalazi u petom izdanju, koje je odgovor na snažan porast broja istraživanja i literature na anglojezičnom području o biološkim, psihološkim i društvenim aspektima starenja.

Interesantno je u koliko se mjeri područje istraživanja starenja razvilo u proteklih četrdesetak godina koliko je prošlo od prvog izdanja Priručnika (ur. Bob Binstock i Ethel Shanas, 1976). Naime, ranih sedamdesetih samo je mali broj znanstvenika društvenih disciplina bio u stanju pisati o specifičnim temama vezanim uz starenje. Najnovija izdanja pružaju mogućnost čitanja ne samo tema od posebnog interesa, već i graničnih sadržaja koji mogu imati važne utjecaje na temu koja predstavlja osnovnu ideju istraživanja. Takav složeni interdisciplinarni pristup posebice je važan za starenje koje nije jednoznačan problem koji može razriješiti jedna disciplina, jedna studija ili jedan uvid.

Starenje je kao područje znanosti u posljednjih pet godina (koliko je prošlo od

prethodnog izdanja) postalo zrelo i široko područje na kojem se provodi značajan broj istraživanja i obrazuje velik broj ljudi različitih profesija koje problem promatraju i tumače s aspekta teorije, ali i zanimanja koja konkretno brinu o starim ljudima. Složeno područje istraživanja, u sklopu kojega su brojni činiooci, zahtijeva, više nego ikada prije, integraciju i interpretaciju koju mogu dati samo stručnjaci za određena područja i podteme vezane uz određeni aspekt procesa.

Izdanje Priručnika o starenju i društvenim znanostima opremljeno je opširnim recenzijama i kritičkim vrednovanjima istraživanja društvenih aspekata starenja, a ujedno čini dostupnim glavne reference i određuje najvažnije teme budućih istraživanja. Kako bi se određenom problemu moglo pristupiti sveobuhvatno, znanje o starenju prezentirano je čitatelju kroz sustavnu perspektivu različitih disciplina i profesija: antropologije, demografije, ekonomije, epidemiologije, povijesti, medicine, političkih znanosti, socijalne psihologije, socijalnog rada i sociologije.

Priručnik ... su napisala 42 autora. Teme »Demografija starenja: stoljeće globalnih promjena 1950–2050« (4. poglavlje) i »Geografska distribucija i migracije« (6. poglavlje) uvrštene su prvi put. Konceptija priručnika je obraditi teme kroz 25 poglavlja svrstanih u četiri odjeljka: I. Teorije i metode; II. Starenje i društvena struktura; III. Društveni činiooci i društvene institucije i IV. Starenje i društvena intervencija. Poglavlja su koncipirana tako da omogućuju pregled velikog dijela literature koja obrađuje pojedini problem, ali i povijesnu perspektivu pozivajući se na klasične i suvremene izvore. Čitatelja će se dojmiti sposobnost nekih autora da svoje znanje i poglede na pojedini problem izlože vrlo jasno i jezgrovito te da osobni pristup dovedu u kontekst radova drugih autora priručnika.

Premda vjerujemo kako je za područja kojima se bave Migracijske i etničke teme zanimljiv Priručnik u cijelosti, odlučili smo detaljnije prikazati tri poglavlja odjeljka »Starenje i društvena struktura« i to: »Demografija